

ОБЛИЦИ ПРОУЧАВАЊА И ПРОМОВИСАЊА ГРАДИТЕЉСКЕ БАШТИНЕ НА ПРИМЕРУ МРЕЖЕ ГРАДОВА СЕЦЕСИЈЕ

Викторија Алацић¹

Оливера Дулић²

УДК: 72.036(4)

DOI: 10.14415/zbornikGFS30.11

Резиме: Уметнички правац сецесије је феномен који се проширио целом Европом крајем 19. и почетком 20. века. У различитим срединама носио је другачији назив: нова уметност, југендстил, сецесија, модернизам, итд, али је означавао један широки паневропски покрет. Ујединио је уметнике Европе далеко пре настанка Европске уније. Ослањајући се на основне принципе активности Савета Европе у области културе основана је, 1999. године, организација која се бави истраживањем, проучавањем и промовисањем уметничког наслеђа сецесије: Мрежа градова сецесије (*Réseau Art Nouveau Network*). Спонтано удруживање представника више институција из различитим европских градова, прерасло је временом у Културну руту Савета Европе и тиме добило европски карактер. У овом раду истражићемо начин рада организације, њене циљеве и досадашње остварене резултате.

Кључне речи: културно наслеђе, сецесија, архитектура, Мрежа градова сецесије, Културне руте Савета Европе

1. УВОД

Имајући у виду четири основна принципа на којима се базирају активности Савета Европе из области културе: промовисање идентитета, подстицање креативности, поштовање културне разноврсности и подстицање учествовања у културном животу [1], основана је паневропска мрежа сарадње између различитих градова која се бави истраживањем, проучавањем и промовисањем уметности и архитектуре стилског правца сецесије – Мрежа градова сецесије (*Réseau Art Nouveau Network*) [2]. На иницијативу Департмана за историјска места и споменике бриселског региона [3], велика група институција из градова широм Европе: од Глазгова до Будимпеште, од Барселоне до Хелсинкија, удружила се у овој Мрежи како би, строго поштујући научни приступ, размењивала знања и искуства која се односе на уметност и архитектуру у стилу сецесије, као и да би широј европској публици

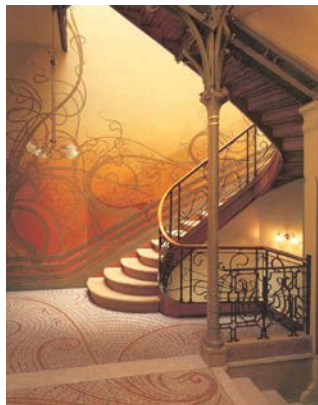
¹ Доц. др Викторија Алацић, дипл. инж. арх., Универзитет у Новом Саду, Грађевински факултет Суботица, Козарачка 2а, Суботица, Србија, тел: 024 554 300, е-mail: aviktorija@hotmail.com

² Оливера Дулић, маг. инж. арх., Универзитет у Новом Саду, Грађевински факултет Суботица, Козарачка 2а, Суботица, Србија, тел: 024 554 300, е-mail: olivera@gf.uns.ac.rs

указала на европски значај овог уметничког правца и приближила га савременом животу.

2. УМЕТНИЧКИ ПРАВАЦ СЕЦЕСИЈА

Сецесија је стил у уметности и архитектури који се појавио на прекретници 19. у 20. век. Руководио се низом естетских идеала и ентузијазмом за модерност, користећи могућности које су нудиле индустријске технологије и нови материјали, комбинујући тежњу ка лепоти са прецизном вештином израде и сензибилношћу према детаљима. Све ово резултирало је изванредним сагласјем архитектуре, намештаја и декорације остварујући врхунски идеал уметника тог времена: потпуно уметничко дело – *gesamtkunstwerk*. Деветнаести век је био век нових открића, развоја нових технологија и индустрије, комуникације, повезивања, сажимања у свим областима науке, рада и уметности. Човек 19. века више није морао да се брани од елементарних сила, већ од буке, загађења, саобраћаја и индустрије у савременим градовима. Будући да је Енглеска била међу технолошки најразвијенијим земљама Европе, у њој се прво и указала потреба за побуном против тираније машина и хуманизовањем живота и окружења. Официјелна уметност је са друге стране, подстицана од малобројних припадника богатих слојева друштва, довела до презасићености од непрестаног понављања историјских форми и садржаја. У архитектури, формална спољашњост грађевине, претрпана украсима историјских епоха скривала је унутрашњост у којој је све било подређено репрезентативним аспектима живота. Радне просторије, фабричке хале, спаваће собе, собе у којима се одвијао свакодневни живот биле су потпуно запостављене и неугледне [4]. Тако се прво у Енглеској јавио Естетски покрет (*Aesthetic movement*) чију претходницу је представљао Џон Раскин (*John Ruskin*). Његово мишљење да проналазак нове уметности само по себи није довољно, већ је потребно да се уметност повеже са животом, указало је пут према примењеној уметности, на свет индустријске производње свакодневних предмета у којем је уметност требало да се примени [5].

Слике 1 и 2. Екстеријер и ентеријер куће Тасел архитекте Виктор Хорте изграђене 1893 – 1894. године у Бриселу

Уметнички правац сецесија се, инициран покретом „Уметност и занати“ (*Arts and Crafts Movement*), који је израстао из Естетског покрета у Енглеској, прелио из средина у којима је настао у друга подручја Европе: Брисел, Париз, Барселону, Беч, Минхен, Дармштат, Хелсинки, Будимпешту и раширио се по целом свету, али пре свега карактеристичан је за простор Европе. Сецесије, која се у различитим срединама назива другачијим именима: Нова уметност (*Art Nouveau*), Модернизам, Југендстил, Метро стил, итд, представља стилски правац који на добар начин илуструје европски идентитет. Кућа Тасел (1893 – 1894) (слике 1 и 2), у Бриселу сматра се првом грађевином изграђеном у овом стилу, а његово плодно бујање заустављено је избијањем Другог светског рата. Ипак, иако се развијао једва две деценије оставио је за собом изванредна архитектонска и друга уметничка остварења широм Европе [6].

Развојем модерне уметности и архитектуре након Првог Светског рата, уметнички правац сецесије је потпуно занемарен и заборављен. Многи објекти у стилу сецесије препуштени су пропадању, нарочито у земљама источног блока, да би тек шездесетих година 20. века почело поново да се буди интересовање за сецесију и да се поново вреднују њена уметничка остварења. Овај стилски правац већ је неко време опет популаран, али широм Европе још увек постоје средине у којима се остварења овог стилског правца не цене довољно у поређењу са неким другим, понекад и мање значајним остварењима. Главни споменици овог стила најчешће су добро познати, ипак има велики број мање познатих споменика и изузетних уметничких дела која нису довољно истражена и на прави начин валоризована. Неки од објеката неповратно су и уништени, као што је случај са многим објектима широм Војводине и другим источноевропским земљама.

3. ЦИЉЕВИ, НАЧИН РАДА И АКТИВНОСТИ МРЕЖЕ ГРАДОВА СЕЦЕСИЈЕ

Стручњаци различитих институција: музеја, института, завода за заштиту; широм Европе, већ се деценијама баве истраживањима, рестаурацијом, ревитализацијом и промовисањем културног наслеђа у стилу сецесије. Отварањем источног блока од времена пада берлинског зида појавила се могућност сарадње стручњака из свих делова Европе на истраживањима заједничког европског наслеђа. Захваљујући томе, појавила се иницијатива да се формира једна шира европска мрежа градова чији ће стручњаци сарађивати на истраживању и промоцији сецесије и реализовати заједничке европске пројекте. Мрежа (*Réseau Art Nouveau Network*) је основана 1999. године, на иницијативу Департмана за историјска места и споменике бриселског региона. Кључни циљеви Мреже су истраживање, конзервација и одговарајући начин представљања и промовисања сецесијског наслеђа, при чему се примењују строги научни принципи како би се стручна јавност информисала, а шира јавност постала свесна културног значаја и европске димензије овог наслеђа. Она тренутно броји 19 градова и један регион, али је отворена за све друге заинтересоване градове који испуњавају услове.

Функционисање и заједнички рад мреже и двадесетак институција из различитих градова широм Европе није једноставно координисати. Услов за учлањење у ову организацију јесу да град, чији представници имају намеру да аплицирају за

прикључивање, има, пре свега, запажене објекте и друга уметничка остварења у стилу сецесије; да је управа града сагласна са чланством у Мрежи те да се обезбеде средства за годишњу чланарину Мреже која износи 2.000 ЕУР. Подношење пријаве за чланство могу спровести представници града; представници неке од институција која се бави истраживањем, проучавањем, чувањем или промоцијом баштине у стилу сецесије или организација цивилног сектора, која својим статутом такође обухвата наведене активности. Финансијска средства која су потребна за обављање основних активности у Мрежи, која се односе на администрирање Мреже и састанке Управног одбора обезбеђују се наведеном годишњом чланарином градова – чланова Мреже.

Почетна фаза формирања Мреже трајала је годину дана, односно од 1999. до 2000., током које је успостављена структура сарадње између градова оснивача ове организације, расподељене су одговорности током неколико пленарних састанака, креирана је интернет страница као место сусрета чланова и шире јавности, дефинисан је графички идентитет и реализована прва публикација: „Сецесија у Европи данас – општа процена“ (*Art Nouveau in Europe today – general appraisal*). Градови оснивачи били су: Алесунд, Барселона, Брисел, Будимпешта, Глазгов, Хелсинки, Љубљана, Нанси, Палермо, Реус, Рига, Тераца, Беч и *Ecole d'Avignon* као технички партнер.

Након иницијалне фазе чланови су се усмерили на аплицирање на различите програме Европске комисије из области културе како би се остварила средства за реализацију различитих вишегодишњих пројеката. У првом пројекту под називом „Сецесија у току“ (*Art Nouveau in Progress*) учествовали су представници свих градова чланова осим Будимпеште, а у оквиру пројекта је реализована изложба под истим називом, у оквиру које је истраживана судбина баштине у стилу сецесије у тринаест градова учесника пројекта. Изложба је успешно приказана у свим градовима партнерима уз додатак који се односио на локалну баштину приказујући текуће пројекте рестаурације објеката у стилу сецесије. У последњој години овог пројекта који је укупно трајао три године (2001 – 2004) спроведена је кампања за подизање свести младих људи о значају баштине стила сецесије путем серије постера, четири публикације, организовањем тура за обилазак објеката овог стила и приручник за интерактивне посете [7].

У наредном периоду чланови Мреже били су укључени у још два велика пројекта: „Сецесија и друштво“ - *Art Nouveau & Society* (2005 – 2008) и „Сецесија и екологија“ - *Art Nouveau & Ecology* (2010 – 2015). Окосница пројекта „Сецесија и друштво“ је била мултимедијална презентација са истим називом као и пројекат у оквиру којег је истраживана сецесија и њен друштвени, политички и економски контекст, повезујући градове у прошлости и садашњости. Истраживања која су послужила као основ за мултимедијалну презентацију су била представљена у оквиру Историјских лабораторија (*Historical Labs*) од стране стручњака истраживача. То су једнодневни семинари за размену нових сазнања из области истраживања и практичног рада на рестаурацији објеката сецесије, између стручњака и шире публике који су одржани шест пута у току пројекта „Сецесија и друштво“ у различитим градовима, паралелно са пленарним састанцима, а у оквиру пројекта „Сецесија и екологија“ пет пута. Три мултилатералне размене стручњака, различите публикације и приручници такође су били саставни део пројекта „Сецесија и друштво“.

У пројекту „Сецесија и екологија“ пажња је била преусмерена са друштва на природно окружење са намером да се скрене пажња на пораст значаја екологије од времена сецесије до данас, да се испита однос сецесије и одрживог развоја, као и утицај климатских промена на баштину у стилу сецесије. У оквиру пројекта реализована је путујућа изложба „Природа сецесије“ (*The Nature of Art Nouveau*) која уводи посетиоца у процесе и различите фазе прераде материјала из природе у уметничка остварења. Ова изложба путује од једног до другог партнерског града од октобра 2013. године (слика 3). У оквиру пројекта је био организован међународни симпозијум, мултилатералне размене, припремљене су различите публикације, остварене различите активности младих *on-line*, итд

Слика 3. Отварање изложбе „Природа и сецесија“ у Градском Музеју у Суботици 2015. године

Након завршетка пројекта „Сецесија и екологија“ указала се потреба да се наставе активности чланова мреже. У октобру 2016. године аплицирано је на програм Европске комисије под називом Креативна Европа [8], пројектом под називом „Унутар сецесије“ (*Inside Art Nouveau*), који је усмерен на до сада слабо истражене ентеријере у објектима сецесије. Будући да је веома мали број очуваних оригиналних ентеријера из времена када су објекти сецесије изграђени, указује се потреба да се сумира знање о њима и да се скрене пажња на значај очувања преосталих ентеријера, као простора који сведоче о начину живота на прекретници 19. у 20. век. Резултати овог конкурса биће објављени у априлу 2017. године.

4. ДОСТИГНУЋА И ЗНАЧАЈ

Предности оваквог начина удруживања представника градова на европском нивоу садржани су у могућностима директније размене знања остварене између стручњака. Сарадња је омогућила стварање јединствене базе података о објектима сецесије у градовима – члановима Мреже, о најновијим истраживањима, савременим достигнућима у рестаураторским техникама, као и литературе објављене о уметничком стилу сецесија. Базе података и информација доступне су како стручњацима тако широј публици преко веб странице Мреже [2]. У градовима који су учествовали у појединим пројектима организовани су семинари,

мултилатералне размене, мултимедијални перформанси, као и изложба „Природа и сецесија“ који су сви имали значајног одјека на ширу публику у сваком граду, укључујући велики број посетилаца који је бројао у неким срединама и више хиљада људи. У међувремену, нови градови су се придружили Мрежи, тако да је у дужим или краћим интервалима у Мрежи било учлањено двадесет четири града један регион и једна провинција, међу којима су и Хавана и Мелија, чиме се Мрежа градова сецесије проширила изван граница Европе (слика 4). У оквиру пројеката посебан напор је уложен у приближавање баштине у стилу сецесије деци и слабовидим особама.

Слика 4. Генерална скупштина Мреже градова сецесије у Љубљани 2015. године

Недостаци који су се могли запазити у раду и концепцији Мреже градова сецесије односе се пре свега на одсуство неких градова из чланства Мреже без чијег учешћа су активности Мреже и истраживања сецесије непотпуни као што су то на пример: Париз, Берлин, Москва, Минхен и многи мањи градови. Но учешће у Мрежи је добровољно и зависи искључиво од иницијативе покренуте из одређеног града чији су представници заинтересовани да се придруже овој организацији. Један од уочљивих недостатака такође је висина износа чланарине коју поједини градови имају тешкоћа да исплате. Из тог разлога дешава се да се поједини градови искључе из Мреже, при чему им чланство мирује све док нису у стању да измире своје обавезе. У том смислу, било би неопходно појачати активности на повећању броја чланова, како градова тако и других организација и индивидуалних чланова да би се могла смањити појединачна чланарина.

И поред недостатака, облик удруживања градова, остварен у Мрежи градова сецесије и резултати заједничких активности били су запажени од стране највеће паневропске организације „Еуропа Ностра“ која се залаже за очување културног и природног наслеђа [9]. Представници Мреже градова сецесије су 2013. године поднели предлог на конкурс за доделу ЕУ награде за културну баштину коју додељује организација Еуропа Ностра (*EU Prize for Cultural Heritage/Europa Nostra Awards*). Тада јој је додељено „посебно признање жирија“ („*special mention of the jury*“) [10], које се додељује за изузетан допринос конзервацији и унапређивању баштине препознатом и посебно цењеном од стране жирија, али који није био укључен у коначну селекцију за доделу награда.

5. ПРОГЛАШЕЊЕ МРЕЖЕ ГРАДОВА СЕЦЕСИЈЕ КУЛТУРНОМ РУТОМ САВЕТА ЕВРОПЕ

Активности у Мрежи су 2014. године подигнуте на виши ниво. У априлу те године, Управни одбор Проширеног парцијалног споразума о Путевима културе (*Enlarged Partial Agreement of Cultural Routes - EPA*) је на састанку у Луксембургу прогласио Мрежу градова сецесије Културном рутом Савета Европе [11].

По оцени Управног одбора Мрежа је од 1999. године створила активну сарадњу и размену искустава између већег броја европских градова која се односи на изучавање и конзервацију европске и међународне баштине у стилу сецесије, као и на промоцију и ширење информација о овој баштини широј публици при чему се истичу културне вредности и европска димензија овог наслеђа.

На европском нивоу култура се сматра извориштем које не само да обезбеђује радна места, већ такође развија хармонију култура у оквиру Европске уније. Културни туризам је, међутим, био подручје које није било обухваћено активностима Европске комисије све од Уговора у Маастрихту 1991. године.

У овом уговору укључен је члан 128, наглашавајући значај културе као подручја за развој политика. Од тада је Европска унија усвојила нови приступ култури, сматрајући да култура треба да се разматра у свим областима политике на сличан начин као и одрживи развој. То показује растући значај културе у европској политици. Културни туризам и привлачност културних различитости постао је окосница активности економског развоја региона финансираних од стране Европске комисије [12].

Програм културних рута је од стране Савета Европе инициран још 1987. године. Базиран је на идеји да се поновно открије заједничко наслеђе путовањима, разменом људи и идеја, интеркултуралним и међурелигијским дијалогом, кроз заштиту предела, у циљу развоја и ојачавања сарадње у области културе пре свега између истока и запада [13]. Његови циљеви су да демонстрира, путовањем кроз простор и време, како наслеђе различитих земаља и култура Европе доприноси заједничком културном наслеђу.

При овоме, програм Културних рута спроводи у пракси основне принципе Савета Европе: остварење људских права, демократије култура, културне разноврсности и идентитета, дијалога, узајамне прекограничне сарадње.

Данас има 36 Културних рута Савета Европе, које свака на свој начин промовишу заједничке европске вредности и омогућавају развој културног туризма који није усмерен само на разоноду и забаву, већ је оријентисан на упознавање, истраживање и учење о заједничкој европској баштини.

У исто време Програм омогућује државама чланицама Савета Европе стварање оквира за охрабривање сарадње у области културе развијањем пројеката на различитим политичко-административним нивоима, од локалног до националног и европског.

Недавна истраживања показују како потреба за применом праксе управљања одрживим туризмом расте у оквиру Културних рута Савета Европе. Иако су руте засноване на културним и друштвеним принципима, данас служе као извор иновација, локалног предузетништва, генерисања локалних прихода и развоја производа културног туризма [14].

6. ЗАКЉУЧАК

Значај Мреже градова сецесије, као и културних рута Савета Европе је вишеструки. Овај начин удруживања група људи, институција, локалних средина и градова не само да је довео до наглог заокрета у промовисању знања, размени идеја, проучавању и сарадњи, већ је помогао развоју туризма, генерисању економског развоја и предузетништва како локалних средина тако и региона. Оно што би свакако било занимљиво јесте спровести истраживања колики је стварни економски и културни утицај оваквих модела промовисања баштине. Оно што је током рада у чланству Мреже било евидентно јесте да је чланство у Мрежи имало повратни уицај на локално становништво, нарочито у мањим градовима где није постојао довољни интерес за очување градитељске баштине у стилу сецесије. Чланство у овој организацији можда није толико значајно за велике европске културне и туристичке центре као што су Барселона и Брисел, као што је значајно за мале градове као што су Тераса, Суботица, Авеиро или Орадеа. Чланство у Мрежи развија самопоуздање локалног становништва када је њихова културна баштина у питању, а исто тако пружа другим европским грађанима увид у баштину средина које су им до тада биле потпуно непознате а чија вредност не заостаје за оном из познатих центара културе. Овим се путем остварују циљеви зацртани у програмима Европске комисије на стварању заједничке европске баштине која ће иницирати сарадњу, демократске процесе и разумевање међу различитим европским регионима и локалним срединама.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] <http://www.culturalpolicies.net/web/coe.php>, preuzeto 28.11.2016.
- [2] <http://www.artnouveau-net.eu/>, preuzeto 28.11.2016.
- [3] <http://patrimoine.brussels/>, preuzeto 01.12.2016.
- [4] Fahr-Becker, G., Art Nouveau, Könnemann Verlagsgesellschaft mbH, Köln, 1997.
- [5] Cumming, E., Kaplan, W., The Arts and Crafts Movement, Thames and Hudson, London, New York, 1995.
- [6] Howard, J., Art Nouveau – International and national styles in Europe, Manchester University Press, Manchester and New York, 1996.
- [7] http://www.artnouveau-net.eu/portals/0/data/ACTIVITY_SHEETS/unique_version_Activity_Sheets.pdf, preuzeto 01.12.2016.
- [8] <https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/>, preuzeto 01.12.2016.
- [9] <http://www.europanostra.org/>, preuzeto 01.12.2016.
- [10] <https://issuu.com/europanostra/docs/2013-awards-magazine/5>, preuzeto 01.12.2016.
- [11] <http://culture-routes.net/cultural-routes/list>, preuzeto 01.12.2016.
- [12] Richards, G., Cultural Attractions and European Tourism, CAB International, Wallingford, New York, 2001.
- [13] Beri, E., Cultural Routes of the council of Europe: New Paradigms for the Territorial Project and Landscape, Alma Tourism, No. 7, 2013. str. 1-10.

[14] Khovanova – Rubicondo, K.M., Cultural Routes as a Source for New Kind of Tourism Development: Evidence from the Council of Europe's Programme. International Journal of Heritage in the Digital Era, vol. 1 no. 1, 2012, str. 83-88.

FORMS OF STUDING AND PROMOTING ARCHITECTURAL HERITAGE IN THE CASE OF THE RÉSEAU ART NOUVEAU NETWORK

Summary: *The artistic style of Art Nouveau is a phenomenon that had spread throughout Europe in the late 19th and early 20th century. In different countries it had a different name: Art Nouveau, Secession, Jugendstil, Modernism, Stem style etc., but it signified a broad pan-European movement. Art Nouveau brought together the artists from all over Europe, long before the emergence of the European Union. The organization Réseau Art Nouveau Network, involved in research, study and promotion of Art Nouveau heritage, was founded in 1999 relying on the Council of Europe's basic principles in the field of culture. Spontaneous associating of representatives of several institutions from various European cities has grown over time into a cultural route of the Council of Europe and thus got the European character. In this paper we explore the operation of the organization, its objectives and the work results achieved so far.*

Keywords: *cultural heritage, Art Nouveau, architecture, Réseau Art Nouveau Network, Cultural Routes of the Council of Europe*